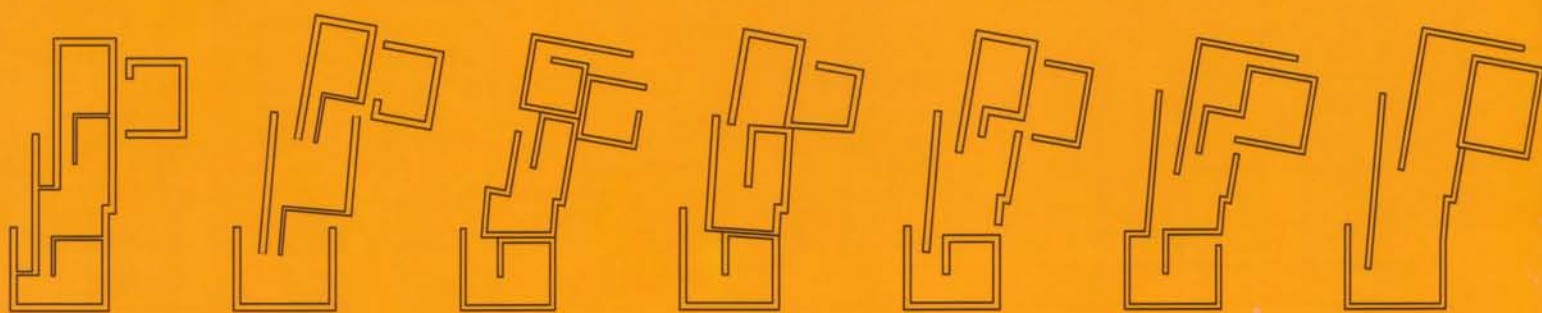

αρχιτέκτονες

Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ | τεύχος 77 - περίοδος Β | Νοέμβριος/Δεκέμβριος 2009

Κατοικία: Διαγράμματα και Ιδεογράμματα

ΠΑΡΟΡΜΕΝΟ
ΤΕΛΟΣ
ΚΕΜΠ. ΑΦ.
ΚΩΔ. 5166

ΕΝΤΥΠΟ ΚΛΕΙΣΤΟ - ΑΡΙΘΜ. ΑΔΕΙΑΣ 928/95 ΚΕΜΠ. ΑΦ.
ΒΡΥΣΙΑΚΙΟΥ 15 & ΚΑΛΑΔΟΥ - 105 55 ΑΘΗΝΑ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: **Ευάγγελος Λυρούδης**
Αντιπρόεδρος: **Γιώργος Νικολάου**
Γεν. Γραμματέας: **Μαρία Κουρμπανά**
Ειδ. Γραμματέας: **Μυρτώ Δεσποτιδίδη**
Ταμίας: **Γαρυφαλιά Κοσμόγλου**
Μέλη: Δημήτρης Δούμας
Αντώνης Μασούνης
Δημήτρης Μαραβέας
Κώστας Μπαρδάκης
Κώστας Μπελιμπασάκης
Θανάσης Μπούμης
Γιάννης Πάνου
Ισίδωρος Σέμψης
Κώστας Τζατζάνης
Βασίλης Χατζηκίδης

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ-ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ

ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ

Ευάγγελος Λυρούδης

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συντακτών τους.

Οι επίσημες θέσεις του ΣΑΔΑΣ και των άλλων
Συλλόγων Αρχιτεκτόνων δημοσιεύονται στη
στήλη Δραστηριότητες του συλλόγου.

Τιμή τεύχους 0,003 €

ΕΚΔΟΤΗΣ

Σωτήρης Δημακόπουλος

ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΚΔΟΣΗΣ-ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΗ 3D Σ. Δημακοπούλου & ΣΙΑ ΕΕ

Καρνεάδου 20, 163 46 Ηλιούπολη

τηλ.: 210 9235 487-9

fax: 210 9222 743

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Όλγα Σημαιοφορίδου
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Γιώργος Καλομνήδης

ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Βιργινία Παυλίδου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΩΝ

Λάμπης Δορλής

ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ

Αρετή Κατή

Μέλπω Παπαδοπούλου

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Νίκη Δανιηλίδου

DTP SERVICE

Sharpen

ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ

Αφοι Αθ. Τσακίρη ΑΕ

Κηφισού 18 ΑΘΗΝΑ

τηλ.: 210 5124 578, 210 5126 570

ΑΠΟΣΤΟΛΗ: Ευάγγελος Μοσχόφης

Εξώφυλλο: Κατοικία Αρχεθίκη Ζ' (Architheke V), οι συμπαγείς τοίχοι ως σκήματα ιδέας: Διαδοχικά διαγράμματα της σχεδιαστικής εξέλιξης

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Όλγα Βενετσιάνου
Διονύσης Καννάς
Ειρήνη Κουφέλη
Αμαλία Κωτσάκη
Έλενα Λαϊνά
Μιχάλης Λεφαντζής
Άννα Μελανίτου
Ναταλία Μπαζαίου
Βασιλική Παναγιωτοπούλου
Μάρω Σίνου
Φραγκίσκα Χρυσολούρη

Ανταποκριτές:
Αριστοτέλης Δημητρακόπουλος [Κύπρος]
Νεκτάριος Κεφαλογιάννης [Βαρκελώνη]
Δημήτρης Μανίκας [Βιέννη]
Εμμανουήλ Ντούρλιας [Παρίσι]
Γ. Προκάκης, Α. Καλαντιδής [Βερολίνο]

Σ' αυτό το τεύχος συνεργάστηκαν:
Α. Αναγνωστάκη, Π. Αναστασιάδου,
Μ. Δόξα, Ι. Δρούγα,
Μ. Καλυβιώτη, Α. Κλειδωνάς,
Γ. Κότσαρη, Π. Κουμουνοπούλου,
Μ. Μουρλά, Β. Σουβατζίδου,
Χ. Τσώκος, Α. Φραδέλου,
Ε. Χρηστέα

Υπεύθυνοι από Δ.Σ.:
Μυρτώ Δεσποτιδίδη
Γιώργος Νικολάου
Γραμματεία Σ.Ε.: Στέλλα Ρίζου

Η Σ.Ε. ενημερώνει όλους τους συναδέλφους που επιθυμούν να αποστείλουν υλικό, να τηρούν τις αναγκαίες τεχνικές προδιαγραφές που ισχύουν για το περιοδικό.

Κάθε συνάδελφος που εκδηλώνει την πρόθεσή του για αρθρογραφία στα προγραμματισμένα αφιερώματα πρέπει να αποστείλει πρώτα ενημερωτική περίληψη του άρθρου του.

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟΘΗΚΕΥΜΕΝΑ ΣΕ ΔΙΣΚΕΤΑ ΚΑΙ ΝΑ ΣΥΝΟΔΕΥΟΝΤΑΙ ΑΠΟ PRINT-OUT ΚΑΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ. ΓΙΑ ΑΡΘΡΑ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΩΝ Η ΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΚΥΜΑΙΝΕΤΑΙ ΑΠΟ 1000-1200 ΛΕΞΕΙΣ (ΣΥΜΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΩΝ ΤΩΝ ΠΑΡΑΠΟΜΠΩΝ Η ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ), ΓΙΑ ΑΡΘΡΑ ΕΠΙΚΑΙΡΩΝ 700 ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ 400 ΛΕΞΕΙΣ.

ΕΙΝΑΙ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΑΠΟ ΤΗ Σ.Ε. ΤΟ ΥΛΙΚΟ ΝΑ ΑΠΟΣΤΕΛΛΕΤΑΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ. ΤΟ ΙΔΙΟ ΙΣΧΥΕΙ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΓΙΑ ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ.

Θα είναι πολύ χρήσιμο για όλους το περιοδικό να ΔΙΑΒΑΖΕΤΑΙ και να ασκείται κριτική για το περιεχόμενο και την εμφάνισή του από όλους τους συναδέλφους.

Περιεχόμενα

Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α

- 12 «Δραστηριότητες Δ.Σ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ»
21 **Β. Πετρίδου, Η. Κωνσταντόπουλος, Π. Πάγκαλος**, «Η σημασία της Φιλοσοφίας στην Αρχιτεκτονική Εκπαίδευση»
22 **Α. Κωτσάκη**, «Α. και Γ. Βαρουδάκης. Μια νέα "οπτική" της ελληνικής περιφέρειας»
24 **Α. Δημητρακόπουλος**, «Αχρηστεκτονική: Παράδοξο ιδεολόγημα υπέρ της αγοραίας δημιουργίας»

Α Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Α

Κατοικία: Διαγράμματα και Ιδεογράμματα

[Επιμέλεια: Α. Κωτσάκη]

- 28 **Ν.-Ι. Τερζόγλου**, «Η Ιδέα της Αρχέτυπης Κατοικίας στη Σύγχρονη Εποχή: Αρχιτεκτονικός Χώρος και Φιλοσοφικός Λόγος»
30 **Β. Γκικαπέπας**, «Από την ιδεατή θεώρηση στην οπτική μετάθεση. Ο δομικός χαρακτήρας του ιδεογράμματος»
33 **Α. Βαζάκης**, «Διάγραμμα: Πολυπλοκότητα και καταστροφή»
36 **Σ. Γιαννούδης**, «UN Studio και SANAA: Δύο διαφορετικές εκδοχές στη χρήση του διαγράμματος στον σχεδιασμό της κατοικίας»
39 **Δ. Ρότσιος**, «Υλοποιή/μένα-σιμα διαγράμματα στην κατοικία. Σχεδιάζοντας το πλαίσιο»
42 **Γ. Ζαβολέας**, «Από το δωμάτιο στην πόλη: αρχέτυπα συνολικής οργάνωσης του χώρου»
46 **Ν. Πλατσάς**, «Από την κατοικία-τοπίο στο τοπίο-κατοικία»
49 **Α. Κωτάκη**, «Η τριμερής κατανομή»
53 **Α. Δημητρακόπουλος**, «Ιδέα Ένοχημη > ιδέα εν σκήματι»

Ε Ι Δ Η Σ Ε Ι Σ

Από το δωμάτιο στην πόλη: αρχέτυπα συνολικής οργάνωσης του χώρου

του **Γιάννη Ζαβολέα**, αρχιτέκτονα, MArch UCLA, MSc MIT, επίκ. καθηγητή Πανεπιστημίου Πατρών

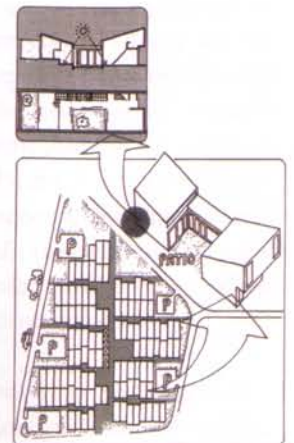
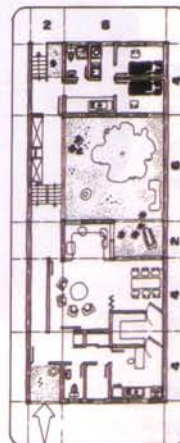
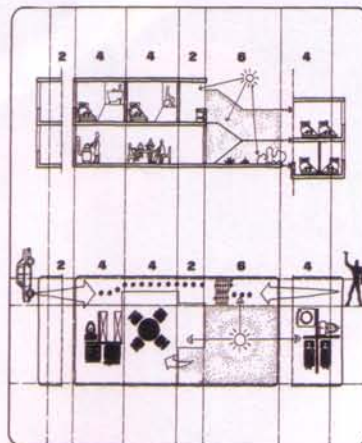
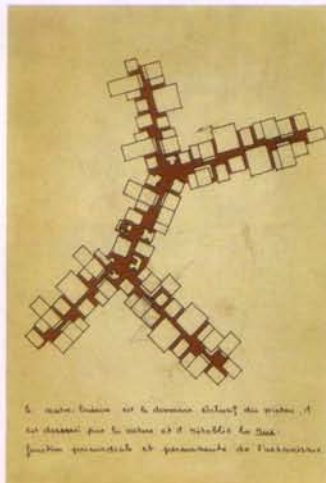
Η κατοικία και η πόλη διακρίνονται από τις μεταξύ τους ποιοτικές διαφορές· ωστόσο, οργανώνονται συχνά επάνω σε κοινά αρχέτυπα, οι ιδιότητες των οποίων αναδεικνύονται στα χαρακτηριστικά του χώρου. Εστιάζοντας στην κατοικία, αρχέτυπα του ύστερου μοντερνισμού συγκρίνονται με αντίστοιχα της τελευταίας περιόδου. Καθώς διαπιστώνεται, τα αρχέτυπα προσφέρονται ως ένα αποτελεσματικό οπλοστάσιο αναφορών στον σχεδιασμό του χώρου.

Η κατοικία αποτελεί κεντρικό αντικείμενο έρευνας ήδη από την εποχή του μοντερνισμού, υπό το γενικευμένο αίτημα της διασφάλισης ανθρώπινων συνθηκών διαβίωσης.¹ Ανάλογα τίθενται οι βάσεις προσδιορισμού των προδιαγραφών κατοίκησης, σε ενίσχυση της άποψης ότι οι σχεδιαστικές επιλογές χρειάζονται τεκμηριωμένη υποστήριξη. Ο χώρος περιγράφεται ως ένα σύνολο δεδομένων, ενώ για τη μελέτη του επιστρατεύονται στρατηγικές, μέθοδοι και τεχνικές από ένα διευρυμένο φάσμα διεπιστημονικών διαδικασιών: μέτρηση και αξιολόγηση δεδομένων, εννοιολογικά σχήματα, πίνακες, διαγράμματα. Το 1932 ο Hugo Häring συλλαμβάνει την κατοικία ως μια οργανική δομή που εξελίσσεται σε αλληλεξάρτηση με τις ιδιαιτερότητες της καθημερινότητας.² Το ενδιαφέρον στον σχεδιασμό της κατοικίας μετατοπίζεται σταδιακά προς δύο νέες κατευθύνσεις: την ανάδειξη του μεταβλητού της χαρακτήρα και την αποκατάσταση μιας συνέχειας ανάμεσα σε αυτήν και την πόλη.³ Η ποιότητα στο σύνολο εξαρτάται πλέον σημαντικά από τις σχέσεις ανάμεσα στις μονάδες χώρου που το συγκροτούν· ακόλουθα, προκύπτουν αρχέτυπα οργάνωσης της δομής του.

Άξονας, πλέγμα

Στο πλαίσιο της ομάδας TEAM X του ύστερου μοντερνισμού, οι Γιώργος Κανδύλης, Alexis Josic και Shadrach Woods διερευνούν αρχετυπικά σχήματα οργάνωσης των μονάδων χώρου και των σχέσεων μεταξύ τους. Η κατοικία περιγράφεται ως ένα σύνολο από ειδικές και γενικές λειτουργίες, αναγωγικά από μονάδες σταθερές που ορίζουν την κυκλοφορία και τις τεχνικές εγκαταστάσεις και από ευέλικτες με δυνατότητα αναδιατάξεων και μετασχηματισμών, όπως το καθιστικό και τα υπνοδωμάτια.⁴ Οι σταθερές μονάδες συγκροτούνται σε ένα αρχέτυπο, ως προς το οποίο κατανέμονται οι ευέλικτες μονάδες.⁵

Ως αρχέτυπα, οι Κανδύλης-Josic-Woods επινοούν τον άξονα σε διακλάδωση (stem) και το πλέγμα (web), με τους μεταξύ τους συνδυασμούς. Ο άξονας αντιστοιχεί σε διάδρομο για το κτήριο και δρόμο για την πόλη, ενώ το πλέγμα αντιστοιχεί σε ομοιογενείς διατάξεις αξόνων που ορίζουν ένα πεδίο, υποτυπωδώς οργανωμένο, κατά κανόνα ανοικτό – στην απλούστερη μορφή του, έναν κάναβο (εικ. 1, 2). Ως προς τα αρχέτυπα αυτά προσαρτώνται όλες οι μονάδες χώρου, είτε πρόκειται για δωμάτια στην κατοικία, είτε για μεμονωμένα κτήρια με αυλές, ακόμα για συγκροτήματα κτηρίων και πλατείες στην πόλη. Πρόσθετα, μονάδες όπως το καθιστικό, η εσωτερική αυλή, το κτήριο και η πλατεία είναι δυνατό να αποτελούν σημεία αναφοράς για τις υπόλοιπες μονάδες. Σε εκτίμηση, κάθε μονάδα βρίσκει την έκφρασή της μέσα στο σύνολο. Μια μονάδα περιγράφεται τόσο «εξωτερικά» όσο και «εσωτερικά», καθώς για παράδειγμα το δωμάτιο περιγράφεται ως προς την κατοικία και το κτήριο, αλλά και ως προς τα αρχιτεκτονικά του στοιχεία, όπως τοίχοι,

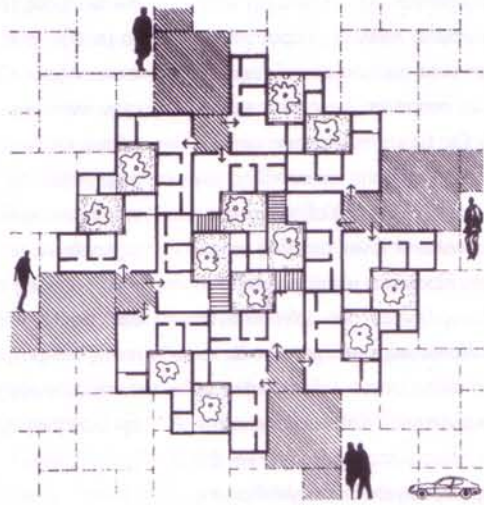

δίπλα: Εικ. 1. Κανδύλης-Josic-Woods, αρχέ-
τυπο του άξονα σε διακλάδωση, με εφαρμο-
γές για διαφορετικές κλίμακες. Εδώ: Σπίτια
για τον Ελεύθερο Χρόνο, Leucate-Barcarès,
1965. Τύπος κατοικιών όπου οι μονάδες των
χώρων οργανώνονται κατά μήκος ενός εσω-
τερικού διαδρόμου γύρω από μια κεντρική
αυλή και ως προς έναν σύνθετο κάρναβο. Ο
οικισμός αναπτύσσεται υπό ένα σύστημα
δρόμων σε διακλάδωση

πάνω αριστερά: Εικ. 2. Κανδύλης-Josic-Woods,
αρχέτυπο του πλέγματος. Εδώ: Οικισμός
στην Τουλούζη-Mirail, 1961-3. Ανάπτυξη συ-
γκροτήματος κατοικιών ως προς έναν σύν-
θετο κάρναβο με δυνατότητα απρόσκοπτης
επέκτασης. Κάθε κατοικία οργανώνεται εσω-
τερικά γύρω από μια ιδιωτική αυλή

πάνω δεξιά: Εικ. 3 Κωνσταντίνος Δοξιάδης,
ο σχηματισμός του δωματίου και παράγωγά
του σύνολα
κάτω: Εικ. 4 Κωνσταντίνος Δοξιάδης, αρχέ-
τυπο ένθετης ταξινόμησης (nesting) και σχη-
ματική απόδοση μονάδας με κεντρική οργά-
νωση. Εδώ: Πόλη Ισλαμαμπάντ, Πακιστάν,
1959. Συνολική σχεδίαση του χώρου, για ευ-
ρύτερα οικιστικά σύνολα (κατηγορία Δ' υπο-
τομέας G6-1) και για μονάδες κατοικίας

στεγάση, δάπεδο, μπαλκόνια, σκέπαστρα, παράθυρα, έπι-
πλα, ντουλάπες και ράφια. Ως αποτέλεσμα, επιτυγχάνεται
η επιθυμητή συνέχεια ανάμεσα σε μονάδες διαφορετικών
μεγεθών, μαζί με τη δυνατότητα για κεντρικότητα τοπικά,

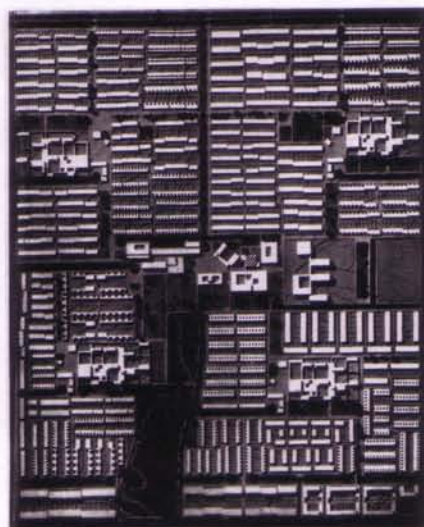
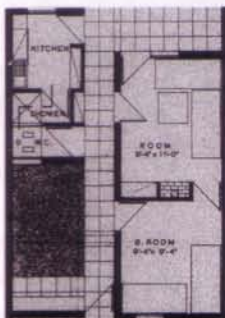
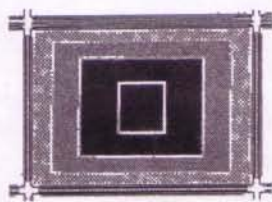
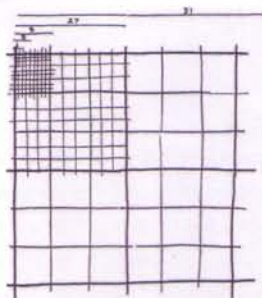
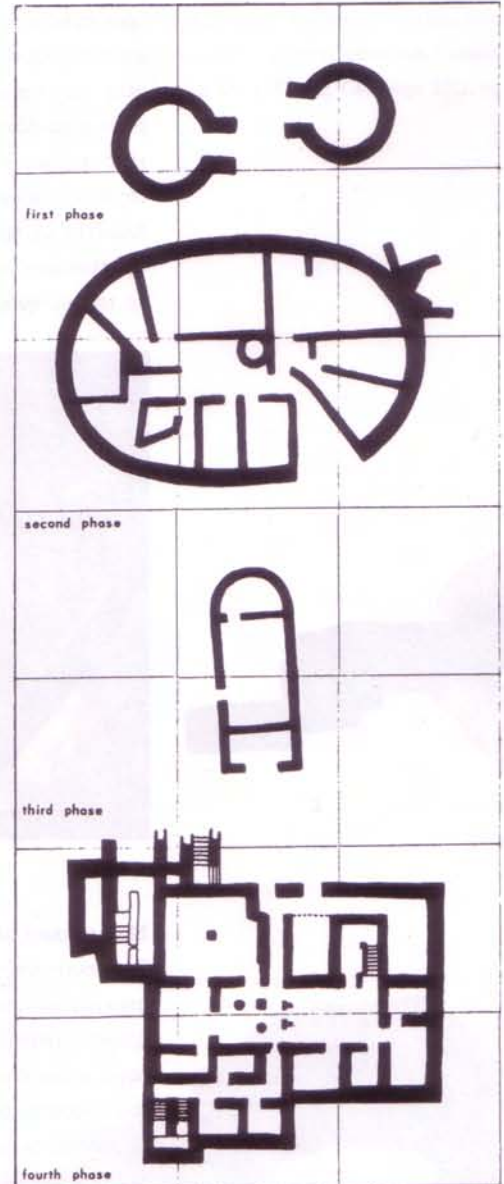

μεταβλητότητα και επεκτασιμότητα, διασφαλίζοντας την
απαιτούμενη συνοχή για το σύνολο.

Ένθετη ταξινόμηση.

Το αρχέτυπο στην κατοικία απασχόλησε τον Κωνστα-
ντίνο Δοξιάδη ως μέρος συστηματικών του ερευνών
επάνω σε συνολικές δομές χωρικής οργάνωσης με ανα-
φορές στη βιολογία. Στα χνάρια προηγούμενων ερευνών
του Patrick Geddes (τέλη 19ου, αρχές 20ού αιώνα),⁶ μια
ενότητα χώρου παρομοιάζεται με ζωντανό οργανισμό
αποτελούμενο από τις βασικές του μονάδες, όπως τα
ζωτικά όργανα και τα μέλη του που επιτελούν τις βιολογι-

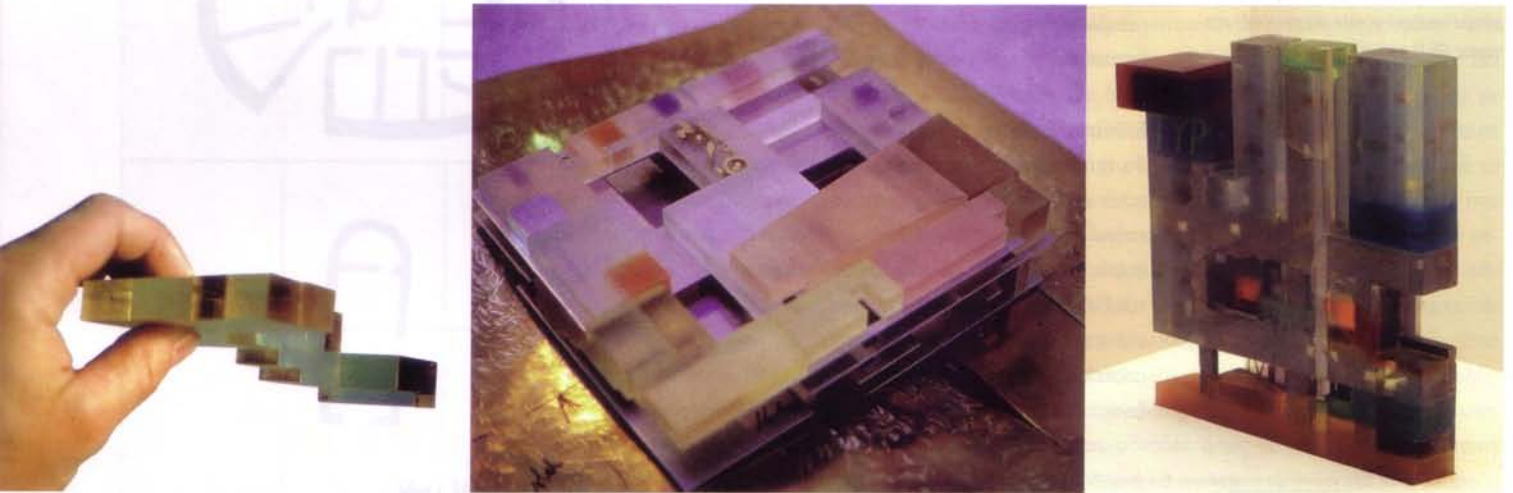
κές του λειτουργίες.⁷ Ο χώρος αναγνωρίζεται ως ένα
πολύπλοκο σύστημα, στο οποίο ενσωματώνονται όλες οι
κλίμακες: από τον άνθρωπο και τις μικρότερες μονάδες
(ρουκισμός, έπιπλα) στο δωμάτιο, την κατοικία, το κτήριο,
το οικοδομικό τετράγωνο, τη γειτονιά, τη συνοικία, την
πόλη, τη μητρόπολη και τέλος, σε ένα ενιαίο δίκτυο
πόλεων, σε παγκόσμια κλίμακα.⁸ Πρόσθετα, το δωμάτιο
(Εικ. 3) προκρίνεται ως η σημαντικότερη βιολογική προέ-
κταση του ανθρώπου στον χώρο, καθώς συσχετίζεται
άμεσα τόσο με το σώμα του, όσο και με την κατοικία.

Αναφέρεται στον δομημένο χώρο τον δημιουργημένο
από τον άνθρωπο για την καθημερινή του ζωή και συμπε-
ριλαμβάνει υποστάσεις όπως το υπνοδωμάτιο, το καθι-
στικό και η κουζίνα στην κατοικία, ακόμα οριοθετημένους
χώρους εσωτερικά και εξωτερικά ενός κτηρίου, όπως το
γραφείο, το εργαστήριο, η αυλή και η πλατεία. Η ανά-
πτυξη του χώρου με βάση το δωμάτιο αναλογεί της εξέ-
λιξης των κυττάρων: Ξεκινούν ως μεμονωμένα, κατόπιν
συνδέονται σε σχηματισμούς,⁹ από όπου προκύπτουν
κατοικίες, κτηριακά συγκροτήματα, οικοδομικά τετρά-

γωνα, γειτονιές, συνοικίες και ευρύτερα οικιστικά σύνολα. Ως αρχετυπικά σχήματα αναζητούνται δομές απλές που να επεκτείνονται ισοδύναμα και απρόσκοπτα. Αρχικά προτείνεται ο κάναβος: όμως, στην πρόσφατη εμπειρία του μοντερνισμού ο κάναβος συνδέθηκε με μηχανιστικές του εφαρμογές που κατακρίθηκαν έντονα κατά την ύστερη περίοδο του μοντερνισμού. Ανάλογες παρατηρήσεις οδήγησαν στην επινόηση ενός περισσότερο εξελιγμένου σχήματος που μπορεί να ονομασθεί ως ένθητη ταξινόμηση (nesting) (εικ. 4). Ως ένθητη ταξινόμηση ορίζεται ένα συνολικό σύστημα ομαδοποίησης και σύνταξης των μονάδων του χώρου, όπου κάθε μονάδα αξιολογείται ως προς τη θέση της στο σύνολο, τις άλλες μονάδες και την εσωτερική της οργάνωση. Προκύπτει μια οργάνωση σύνθητη, «κάθητη» και μαζί «οριζόντια»: όσο βαίνει «εσωτερικά», οι μονάδες εμφανίζονται περισσότερο στατικές και εξειδικευμένες, ενώ όσο αναπτύσσεται «εξωτερικά», αυτές αποκτούν ανοικτό χαρακτήρα.¹⁰ Κάθε μονάδα προσδιορίζεται ως προς ό,τι πλαισιώνεται από αυτήν και ό,τι την πλαισιώνει, σε μια αμφίδρομη σχέση αλληλεπίδρασης και ταυτοποίησης ανάμεσα στις μονάδες και το σύνολο.

(εικ. 6). Το σύστημα εξακολουθεί και ανταποκρίνεται στις παρεμβάσεις των κατοίκων και τις ανακατατάξεις των μονάδων και μετά την ολοκλήρωση του έργου.¹² Σε σχετικά παραδείγματα των SANAA, η κατοικία ερμηνεύεται ως ένα ruzzle μονάδων δωματίων σε απεριόριστους συνδυασμούς (εικ. 7). Κατά τη συνένωση των μονάδων, τα μεταξύ τους χωρίσματα είναι συχνά διαφανή, ή και απουσιάζουν. Ο χώρος συλλαμβάνεται διαγραμματικά στην πλέον αφαιρετική του εκδοχή¹³ ως μια ενιαία πλατφόρμα, επάνω στην οποία συμβαίνουν οι διάφορες δραστηριότητες της κατοίκησης (εικ. 8). Αυτές συμβολίζονται με στοιχειώδη εξοπλισμό: το κρεβάτι, το τραπέζι με τις καρέκλες, το κουβούκλιο με τη ντουζιέρα, ο νιπτήρας, ο υποτυπώδης πάγκος της κουζίνας. Μόνιμα και κινητά στοιχεία συνθέτουν ένα σύνολο λιτό και μέσω της αδιάκοπης διαπραγμάτευσής του με τον κάτοικο, σε συνεχή αναπροσαρμογή: η αρχιτεκτονική συμφιλιώνεται ξανά με την αισθητική της.

Motherboard, πλατφόρμα

Σύγχρονες αναζητήσεις αρχετύπων χωρικής οργάνωσης απηχούν αντίστοιχες του ύστερου μοντερνισμού.¹¹ Η έρευνα υποστηρίζεται πλέον και από την ψηφιακή τεχνολογία, καθώς ο υπολογιστής, πέρα από τις δυνατότητές του, προσφέρεται ως μια πηγή αναφορών επάνω σε νέα οργανωτικά σχήματα. Οι αναφορές αυτές έχουν συμβάλει στην επαναξιολόγηση προηγούμενων αρχετύπων, ακόμα στον εμπλουτισμό ως και θεμελιωδών όρων της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας με νέες σημασίες. Αρχέτυπα με αναφορά στο motherboard (κεντρική πλακέτα στον υπολογιστή με υποδοχές όπου προσαρτώνται εξαρτήματα) αποτελούν εξέλιξη λιγότερο σύνθετων όπως ο κάναβος (εικ. 5). Σε έρευνες των MVRDV επάνω στην κατοικία, το motherboard αποδίδεται χωρικά ως ένα ανοικτό σύστημα επιπέδων και κυκλοφοριών, έτοιμο να υποδεχθεί ως plug-in λειτουργίες με τις μονάδες και τα στοιχεία τους, όπως δωμάτια, εσωτερικές αυλές, ως και συνολικές κατοικίες, σε ποικιλία συνδυασμών, με δυνατότητα για αυτονομία αλλά και συνέργια μεταξύ των χώρων

Σημειώσεις

1. Χαρακτηριστικά, στη Χάρτα των Αθηνών η κατοικία περιγράφεται ως καταφύγιο της οικογένειας και κοινωνικό κύτταρο της πόλης [Le Corbusier, Η Χάρτα των Αθηνών, Κουρεμένος Σ. μτφ., εκδόσεις Ύψιλον, Αθήνα 1987/2003, σσ. 61-2, πόρ. 28].
2. Häring H., «The House as an Organic Structure» στο *Rethinking Technology: A Reader in Architectural Theory*, Brahm W. & Hale J., eds., Routledge. London and New York 2007, σ. 56. Πρωτότυπη έκδοση στην ετήσια έκδοση *Innendekoration*, Stuttgart 1932.
3. Smithson A., «Grouping of dwellings» και «Doorstep» στο *Team 10 Primer*, The MIT Press, Cambridge MA 1968, σσ. 81, 99-101.
4. Αναφορά της Alison Smithson στον Georges Candilis [Smithson A., «Grouping of dwellings», σ. 76].
5. Κανδύλης Γ., *Ζωή και Έργο*, Ερμής, Αθήνα 1985, σσ. 121-3.
6. Ο Geddes, βιολόγος στο επάγγελμα, προσέγγιζε τις πόλεις υπό διαφορετικές κλίμακες, καθώς αναζητούσε μηχανισμούς που διέπουν την ανάπτυξη και τη μορφή τους [Geddes P., *Cities in Evolution*, Williams & Norgate, London 1949 (1915). Επίσης, αναδημοσιευμένο απόσπασμα Geddes P., «Paleotechnic and Neotech-

κάτω: **Εικ. 5.** Le Corbusier, *Unité d' Habitation*, Μασσαλία, 1947-52. Το αρχέτυπο του κανάβου, στο οποίο προσαρτώνται οι μονάδες των διαμερισμάτων

δίπλα: **Εικ. 6.** MVRDV, χωρική μεταφορά του motherboard, σε οριζόντια και κάθετη διάταξη. Κτήριο Γραφείων VPRO, Hilversum, 1993-97 και Συγκρότημα Κατοικιών Berlin Voids, Βερολίνο, 1991

μέση: **Εικ. 7.** SANAA, Κατοικία στην Κίνα, Tanggu, Κίνα, 2003. Puzzle δωματίων με απεριόριστες δυνατές συνδυασμών (εδώ: εκδοχή II).

Εικ. 8. SANAA, ανάπτυξη ενιαίας πλατφόρμας Εδώ: Κοιτώνες Γυναίκων Saishunkan Seiyaku, Ιαπωνία, 1990-1.

nic» στο *Rethinking Technology: A Reader in Architectural Theory*, σσ. 22-31].

Για τις επιδράσεις των θεωριών του Geddes μεταπολεμικά, Ρυία Ρ., *Ekistics, Architecture and Environmental Politics, 1945-1976: A Prehistory of Sustainable Development*, MIT PhD Thesis, Σεπτέμβριος 2002, σσ. 49-51.

7. Η πόλη παρομοιάζεται με ένα σώμα, με τα νεύρα, τις αρτηρίες και την καρδιά, ακόμα ως προς τις βιολογικές του λειτουργίες, καθώς γεννιέται, τρέφεται, αναπτύσσεται μέσω πολλαπλασιασμού των κυττάρων του, αποβάλλει περπτώματα, εξασθενεί και πεθαίνει [Δοξιάδης Κ., «Η Επιστήμη της Οικιστικής» στο *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Κύρσης Α. επιμ., Ίκαρος, Αθήνα 2006, σ. 80].

8. Δοξιάδης Κ., «Μια Πόλη που Εξυπηρετεί την Ανθρώπινη Ανάπτυξη» και «Η Οικιστική Σύνθεση της Δομής και της Μορφής» στο *Κείμενα Σχέδια Οικισμοί*, σσ. 54, 144.

9. Δοξιάδης Κ., «Ο Σχηματισμός του Ανθρώπινου Δωματίου» στο *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, σσ. 224-33.

10. Δοξιάδης Κ., «Η Μορφολογία των Δυναμικών Οικισμών» στο *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, σσ. 118-24.

Επίσης, Ρερονίς J., Παρουσίαση Βιβλίου: *Constantinos A. Doxiadis, Ekistics – An introduction to the science of Human Settlements*, σ. 3. Πηγή στο Διαδίκτυο: http://www.doxiadis.org/files/pdf/ekistics_book.pdf.

11. Σχετικά, ο Mark Wigley επισημαίνει την ουσιαστική συνεισφορά των ερευνών του Δοξιάδη σε αναζητήσεις της τρέχουσας δεκαετίας [Wigley M., «Network Fever» στο *Grey Room*, τ. 4, MIT, Καλοκαίρι 2001, σ. 114].

Πηγή στο Διαδίκτυο: <http://www.dextersinister.org/MEDIA/PDF/NetworkFever.pdf>.

Εξάλλου, οι MVRDV στις επιρροές τους μνημονεύουν την κληρονομιά της περιόδου 1950-70 [MVRDV, «Genealogy_Chronology» στο *KM3: Excursions on Capacities*, ACTAR, Βαρκελώνη 2005, σσ. 488-499].

12. Η αρχιτεκτονική παύει πλέον να εξαρτάται από αυστηρούς

κανόνες σύνταξης της μορφής, παρά καθορίζεται μέσα από την αλληλεπίδρασή της με τον κάτοικο [MVRDV at VPRO, ACTAR, Βαρκελώνη 1998, σσ. 11-2].

Ανάλογα, καθώς παρατηρεί ο Stan Allen, η αρχιτεκτονική παραδίδεται «ατέλειωτη» στον κάτοικο, ενώ έμφαση δίνεται στη ζωή του κτηρίου και τις αλλαγές που συμβαίνουν σε αυτό ανά τον χρόνο [Allen S., «Artificial Ecology» στο *Reading MVRDV*, NAI Publishers, Ρότερνταμ 2003, σ. 87].

13. Δες την ανάλυση του Τογο Ito επάνω στο διαγραμματικό ύφος της αρχιτεκτονικής των SANAA [Ito T., «Diagram Architecture» στο *El Croquis*, SANAA 1983-2004, σσ. 331-3].

Ανάλογα, ο Hyungmin Pai περιγράφει τη διαγραμματική αισθητική των SANAA ως άμεση μεταφορά του τεχνικού σχεδίου στον χώρο [Pai H., *The Portfolio and the Diagram: Architecture, Discourse, and Modernity in America*, The MIT Press, Cambridge 2002, σσ. 286-81.

